

ПОНЯТТЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗАСАД ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ

Загальні засади звільнення від покарання хоча й визначені в кримінальному законодавстві, однак у правовій доктрині досліджені недостатньо. Мета статті полягає у визначенні поняття загальних засад звільнення від покарання. З використанням діалектичного, системного та герменевтичного наукових методів пізнання проаналізовано ознаки цього поняття та вперше у вітчизняній правовій науці сформульовано визначення поняття загальних засад звільнення від покарання.

Наведено додаткові аргументи на користь позиції, що принципи і загальні засади звільнення від покарання є відносно самостійними поняттями кримінального права, що перебувають у певному співвідношенні та взаємозв'язку. Запропоновано розглядати загальні засади звільнення від покарання у значенні не принципів, а загальних правил застосування положень цього кримінально-правового інституту.

Визначено з розкриттям змісту ознаки загальних засад звільнення від покарання: визначеність, обов'язковість, загальність, вихідний характер, системність, ґрунтованість на принципах звільнення від покарання.

Встановлено, що перспективним для подальших досліджень видається формулювання на основі аналізованого поняття системи загальних засад звільнення від покарання.

Ключові слова: звільнення від покарання, загальні засади звільнення від покарання, спеціальні засади звільнення від покарання.

«Ніщо не обурює нас більше, ніж несправедливість: усе інше зло, яке доводиться нам терпіти, ніщо проти неї»¹. Цей відомий постулат, сформульований І. Кантом, є актуальним для будь-якої сфери життя і, безумовно, для кримінального права. Справедливість призначеного засудженій особі покарання суди вищих інстанцій та суспільство оцінюють не лише за видом і строком (мірою) покарання, а й за обґрунтованістю звільнення від покарання.

У юридичній літературі слушно наголошується на тому, що обов'язковою та неодмінною умовою належно призначеного покарання є дотримання судами загальних засад призначення покарання². Наскільки правильно загальні засади призначення покарання будуть прописані в законі і правильно застосовуватися судом, настільки справедливим можна визнати призначене на їх підставі покарання³. Природно очікувати,

що важливою умовою належного та справедливого застосування судами звільнення від покарання є дотримання судами загальних засад звільнення від покарання.

Загальні засади звільнення від покарання є порівняно «молодим» правовим феноменом, який ще недостатньо досліджений у кримінально-правовій доктрині. У теорії кримінального права ідею щодо доцільності виокремлення в кримінальному законодавстві загальних засад звільнення від покарання у 2013 р. вперше висловив О. Горох⁴. Цю слушну думку у 2014 р. підтримав інший український вчений Є. Письменський⁵. Однак, попри сформульовані вітчизняними вченими законодавчі моделі загальних засад звільнення від покарання, чимало питань залишаються і дотепер дискусійними та потребують більш

¹ Иммануил Кант, *Сочинения*, 6 т., т. 2, ред. А. Гулыга; пер. Б. Факта (Москва: Мысль, 1964), 201.

² Расим Бабанли, *Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади* (Чернігів: Десна Поліграф, 2019), 22.

³ Тетяна Сахарук, «Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз» (дис. канд. юрид. наук, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2006), 12.

⁴ Олексій Горох, «Принципи та загальні засади звільнення від покарання як проблема соціального замовлення», у *Правова доктрина – основа формування правової системи держави. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговор. п'ятитом. монографії «Правова доктрина України»* (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.) (Харків: Право, 2013), 658–61.

⁵ Євген Письменський, «Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України» (дис. д-ра юрид. наук, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2014), 49, 506.

грунтового дослідження. Одним із них, безперечно, є стрижневе питання про поняття загальних засад звільнення від покарання.

Отже, метою цієї наукової статті є визначення поняття загальних засад звільнення від покарання.

Використання юристами юридичної термінології має підпорядковуватися низці вимог: однозначність, загальне визнання, стабільність та доступність⁶. Ця теза є дуже важливою для визначення понять і термінів. До того ж досліднику у сфері кримінального права варто спиратися на поняття, вже сформовані іншими науками. Адже, як правильно акцентують учені, поняття галузевих наук завжди виконують методологічну функцію щодо видових понять як базисні, визначальні. Видові ж поняття стосуються одиничного (окремого), виконують важливу регулятивну функцію і знаходять за загальним правилом своє вираження в правових нормах та інститутах, що регулюють конкретні сфери суспільних відносин⁷.

Що ж розуміють під терміном «засада»? Словники української мови тлумачать слово «засада» як основу чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки⁸. Аналіз цього визначення дає змогу констатувати, що мовознавці ототожнюють засаду з принципом та правилом. Те саме стосується і неоднозначного використання терміна «засада» законодавцем. Зокрема, у розділі I Конституції України⁹ «Загальні засади» та у ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України¹⁰ «Загальні засади кримінального провадження» термін «засада», на нашу думку, вжито у значенні принципу, тоді як у наказі Генерального прокурора «Про загальні засади організації роботи в органах прокуратури України» від 7 серпня 2020 року¹¹ – у значенні правила.

Певна неоднозначність у використанні терміна «засада» спостерігається і в законодавстві

іноземних держав стосовно положень про призначення покарання¹². Зокрема, досліджуючи закордонне законодавство, Т. Сахарук з'ясувала, що основні положення призначення покарання мають такі назви: «загальні засади призначення покарання» (абсолютна більшість пострадянських країн), «правила призначення покарання» (США, Велика Британія, Канада, Іспанія, Філіппіни), «принципи призначення покарання» (ФРН, Франція, Польща, Фінляндія, Швеція), «критерії індивідуалізації покарання» (Молдова)¹³. Мабуть, не випадково тому в юридичній літературі положення про призначення покарання вчені часто визначають як «загальні засади», «правила», «вимоги», «розпорядження», «положення», «принципи», «критерії»¹⁴.

Погоджуємося з тими українськими юристами (М. Бажанов¹⁵, О. Дудоров¹⁶, В. Полтавець¹⁷, Є. Полянський¹⁸), які вважають, що «загальні засади призначення покарання» та «принципи призначення покарання» – це різні правові категорії. Такої позиції дотримуються вітчизняні автори юридичної енциклопедії¹⁹, авторитетних підручника з кримінального права²⁰ та науково-практичного коментаря до КК²¹. Ця ідея знайшла своє відображення також і в позиції Пленуму Верховного Суду України:

«...суди ... при призначенні покарання в кожному випадку і щодо кожного підсудного, який визнається винним у вчиненні злочину, мають суворо додержувати вимог ст. 65 КК стосовно загальних засад призначення покарання, оскільки саме через останні реалізуються принципи законності, справедливості,

¹² Бабанли, *Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади*, 45–66.

¹³ Сахарук, «Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз», 14–5.

¹⁴ Валерія Полтавець, «Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України» (дис. канд. юрид. наук, Луган. держ. ун-т внутр. справ, 2005), 44–6.

¹⁵ Марк Бажанов, *Назначеніє наказанія по советскому уголовному праву* (Київ: Вища шк., 1980), 11.

¹⁶ Олександр Дудоров, Розділ 14, «Призначення покарання», у *Українське кримінальне право. Загальна частина*, ред. В'ячеслав Навроцький (Київ: Юрінком Інтер, 2013), 507.

¹⁷ Полтавець, «Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України», 196.

¹⁸ Євген Полянський, «Призначення покарання за кримінальним правом США» (дис. канд. юрид. наук, Одес. нац. юрид. акад., 2007), 20–21.

¹⁹ *Велика українська юридична енциклопедія*, у 20 т., т. 17, «Кримінальне право», голова редкол. В. Тацій (Харків: Право, 2017), 827.

²⁰ Юрій Баулін та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина*, ред. В. Сташис, В. Тацій, 4-те вид., перероб. і допов. (Харків: Право, 2010), 344–8.

²¹ Микола Мельник, Микола Хавронюк, ред., *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*, 10-те вид., перероб. та допов. (Київ: Дакор, 2018), 175–7.

⁶ Ольга Скакун, Николай Подберезский, *Теория права и государства*. Учебник (Харків, 1997), 272.

⁷ Микола Панов, *Проблеми методології науки кримінального права*, уклад.: Г. М. Анісімов, В. В. Гальцова (Харків: Право, 2018), 41.

⁸ Іван Білодід, ред., *Словник української мови*, в 11 т., т. 3 (Київ: Наук. думка, 1972), 300; В'ячеслав Бусел, ред., *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (Київ: Ірпінськ: Перун, 2005), 419.

⁹ Конституція України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

¹⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹¹ Наказ Генерального прокурора «Про загальні засади організації роботи в органах прокуратури України», 365, 7 серпня 2020, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0365905-20#Text>.

обґрунтованості та індивідуалізації покарання» (п. 1 постанови «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7)²².

Також поділяємо слушну думку О. Гороха, який, досліджуючи питання про співвідношення принципів звільнення від покарання та загальних засад звільнення від покарання, дійшов висновку про неможливість ототожнення цих понять. Цей юрист, зокрема, зазначає: «Принципи і загальні засади звільнення від покарання є відносно самостійними поняттями кримінального права, що перебувають у певному співвідношенні та взаємозв'язку. Вони співвідносяться так само, як принципи та загальні засади призначення покарання». На думку О. Гороха, система принципів звільнення від покарання «складається з принципів кримінального права, що мають специфічний прояв у разі звільнення від покарання (зокрема верховенство права, законність, гуманізм, справедливість, індивідуалізація звільнення від покарання), а також власне *інституціональних принципів* звільнення від покарання (обґрунтованість та вмотивованість звільнення від покарання в судовому рішенні; урахування інтересів потерпілого від злочину у разі звільнення від покарання, невідворотність покарання у разі порушення умов звільнення від покарання)»²³.

Отже, загальні засади звільнення від покарання доцільно розглядати у значенні не принципів, а саме загальних правил застосування положень цього кримінально-правового інституту.

Зроблений вище акцент на розгляді аналізованого феномену у значенні загальних правил не є випадковим. У юридичній літературі висловлено думку, згідно з якою у науці кримінального права та в законі України про кримінальну відповідальність положення про призначення покарання помилково позначають терміном «загальні засади». Расим Бабанли вважає, що для позначення відповідних положень потрібно використовувати термін, змістом якого охоплюється більш конкретна вказівка, не наділена основоположним характером, проте водночас вона є загальною та підлягає виконанню в кожному конкретному однотипному випадку.

²² Олексій Горох, уклад., *Практика застосування Верховним Судом України положень Загальної частини Кримінального кодексу України*, ред. А. А. Музика (Київ: Центр учбової літератури, 2017), 339.

²³ Олексій Горох, «Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України» (дис. д-ра юрид. наук, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2019), 94, 97.

Таким вимогам відповідає термін «правило»²⁴. Наведена позиція видається цікавою, проте не безспірною.

По-перше, термін «загальні засади» є історично усталеним для вітчизняного кримінального законодавства. Запозичення досвіду іноземного законотворення у визначенні понять, характерних для інших правових систем, не завжди є виправданим. По-друге, як стверджує сам Р. Бабанли, загальні засади є спільним знаменником у процесі призначення покарання всупереч відмінностям злочинних діянь та осіб, що їх вчинили²⁵. На цьому наголошують й інші юристи. Зокрема, О. Дудоров та Є. Письменський правильно акцентують на універсальності спрямування загальних засад: вони повинні застосовуватися у вчиненні будь-якого злочину щодо кожного обвинуваченого²⁶. Натомість правила, як відомо, можуть мати винятки, що позбавляє їх ознаки універсальності. А отже, не можна назвати аналізовані положення правилами. По-третє, правила – це «зібрання якихось положень, що визначають порядок ведення або дотримання чого-небудь»²⁷. Тобто правила передбачають певний алгоритм (послідовність) в ухваленні рішення, що певною мірою суперечить судовій дискреції. По-четверте, створення правил призначення покарання потребує високої деталізації рішень, на що потрібні великі матеріальні та інтелектуальні затрати²⁸. У США, наприклад, суди при призначенні покарання керуються, зокрема, рекомендаціями Комісії з призначення покарання – «Федеральним керівництвом з призначення покарання» (загальний обсяг документа – понад 500 сторінок)²⁹. Чи можливо закріпити в КК положення такого обсягу?

З огляду на наведене загальні положення як про призначення покарання, так і про звільнення від покарання доцільніше визначити саме як загальні засади.

Будь-яке поняття визначається через його ознаки. Якими ж ознаками характеризуються загальні засади звільнення від покарання? Для порівняння з'ясуємо, які ознаки притаманні загальним засадам призначення покарання.

²⁴ Бабанли, *Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади*, 30–31.

²⁵ Там само, 22.

²⁶ Мельник, Хавронюк, ред., *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*, 176.

²⁷ Білодід, ред., *Словник української мови*, в 11 т., т. 7, 502.

²⁸ Сахарук, «Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз», 24.

²⁹ Андрій Савченко, «Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки» (дис. д-ра юрид. наук, Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008), 255.

Дослідники призначення покарання виокремлюють різні набори ознак загальних засад призначення покарання. Наприклад, А. Макаренко виділяє три ознаки: 1) системність; 2) загальнообов'язковість; 3) визначеність³⁰. Тетяна Сахарук називає такими ознаками 1) впорядкованість; 2) відповідність обставинам справи; 3) забезпеченість державою; 4) універсальність; 5) обов'язковість³¹. Інший відомий дослідник цього питання В. Тютюгін стверджує, що такими ознаками є: 1) обов'язковість для суду; 2) відправний (вихідний) характер; 3) загальність (універсальність); 4) системність; 5) єдність взаємозв'язку та взаємодії³². Вважаємо, що підхід останнього автора є більш комплексним. Однак він має і певну непоследовність, оскільки не відображає реалізацію загальними засадами принципів призначення покарання (хоча, як відомо, цей автор є прихильником саме цієї концепції). Саме на цій ознаці загальних засад призначення покарання слушно наголошують О. Дудоров³³ та В. Полтавець³⁴.

Очевидно, через «молодий вік» феномену загальних засад звільнення від покарання їхні ознаки в кримінально-правовій науці досліджено недостатньо. У закордонній юридичній літературі це питання взагалі не аналізується. Вітчизняні вчені розглянули його поверхово. Зокрема, Є. Письменський проаналізував лише правила загальних засад звільнення від покарання, залишивши поза увагою визначення цього поняття та його ознаки³⁵. Більшу увагу цьому питанню присвятив О. Горох, який, узявши, ймовірно, за основу розроблені в науці ознаки загальних засад призначення покарання, сформулював такі ознаки загальних засад звільнення від покарання: 1) вичерпність; 2) визначеність у законі; 3) загальний та обов'язковий характер; 4) системність; 5) відображення загальними засадами принципів звільнення від покарання³⁶. Віддаючи належне цьому авторові та беручи

за основу сформульовані ним ознаки, водночас зазначимо, що він лише назвав ці ознаки, однак не розкрив їхнього змісту. До того ж видається дещо некоректним об'єднання О. Горохом окремих із вказаних ознак.

З урахуванням наведеного вище вважаємо, що загальні засади звільнення від покарання мають характеризуватися такими ознаками: 1) визначеність; 2) обов'язковість; 3) загальність; 4) вихідний характер; 5) системність; 6) ґрунтованість на принципах.

Перша ознака, яка, на нашу думку, має характеризувати аналізоване поняття, – це *визначеність* загальних засад звільнення від покарання в законі про кримінальну відповідальність. Наявність цієї ознаки вимагатиме від суду орієнтуватися на нормативні положення під час вирішення питання про звільнення засудженої особи від покарання. В основі цієї ознаки основоположний принцип Кримінального кодексу України, згідно з яким кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом (ч. 3 ст. 3 КК). Закріплення загальних засад звільнення від покарання в законі розвиває інструментальну теорію права і вчення про правові засоби, які за роллю в механізмі кримінально-правового регулювання поділяються на кримінально-правові засоби установлення (кримінальна відповідальність, покарання, засоби безпеки та ін.) і кримінально-правові засоби діяння (застосування (призначення), звільнення від застосування чи заміна засобів-установлень)³⁷. Варто очікувати, що визначення аналізованих засад безпосередньо в законі позитивно вплине на ефективність застосування звільнення від покарання в судовій практиці. До того ж Пленум Верховного Суду України матиме базис для формулювання в подальшому прикладних правил застосування цих загальних засад.

Ознака вичерпності загальних засад, на якій наголошує О. Горох, на нашу думку, поглинається ознакою їх визначеності і на самостійне виокремлення не заслуговує. Крім того, ця ознака, будучи вираженням позитивістського підходу до застосування закону, певною мірою суперечить ідеї верховенства права.

З попередньо проаналізованою ознакою пов'язана *друга ознака* – обов'язковість загальних засад звільнення від покарання. Ми виходимо з ідеї, що закріплення в законі загальних засад звільнення від покарання вимагатиме від суду керуватися

³⁰ Анастасія Макаренко, «Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні» (автореф. дис. канд. юрид. наук, Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2012), 11.

³¹ Сахарук, «Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз», 24–5.

³² Володимир Тютюгін, Розділ 18, «Призначення покарання», у Юрій Баулін та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина*, ред. В. Сташис, В. Тацій, 4-те вид., перероб. і допов. (Харків: Право, 2010), 348.

³³ Дудоров, Розділ 14, «Призначення покарання», у *Українське кримінальне право. Загальна частина*, ред. В. Навроцький, 507.

³⁴ Полтавець, «Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України», 47–8.

³⁵ Полянський, «Призначення покарання за кримінальним правом США», 49.

³⁶ Горох, «Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України», 94, 97.

³⁷ Юрій Пономаренко, «Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень» (автореф. дис. д-ра юрид. наук, Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2021), 10–11.

ними щоразу, коли вирішується питання про звільнення від покарання. Це не декларативні положення чи рекомендації загального характеру, а навики – обов'язкові до застосування правила. Ігнорування судами загальних засад звільнення від покарання може стати предметом оцінки судами апеляційної чи касаційної інстанції в аспекті законності, обґрунтованості і вмотивованості судового рішення (ст. 370 КПК України).

Третя ознака (загальність) аналізованих засад підкреслює їх загальний (універсальний) характер. Словник української мови тлумачить слово «загальний» як такий, який стосується, торкається всіх, усього, поширюється на всіх, на все в цілому; який охоплює все, всіх. Цей термін якісно відрізняється від терміна «основний» (який містить лише головне)³⁸. Це означає, що загальні засади звільнення від покарання визначають такі нормативні положення, які застосовуються в кожному кримінальному провадженні без винятку у разі ухвалення судом рішення про звільнення засудженої особи від покарання. Ця ознака є визначальною для формулювання на основі законодавчих, доктринальних та правозастосовних положень системи загальних засад звільнення від покарання.

Варто погодитися з О. Горохом у тому, що різновиди звільнення від покарання мають різну правову природу, мету застосування, зумовлені різними юридичними фактами та правовими наслідками застосування тощо, що значно ускладнює визначення загальних засад звільнення від покарання. Утім, ми погоджуємося з цим автором про допустимість виокремлення *універсальних критеріїв* цих засад, які поширюватимуться на всі без винятку види звільнення від покарання, та *групових критеріїв* цих засад, які поширюватимуться лише на певні, об'єднані в групи, види звільнення від покарання³⁹. Водночас ми вважаємо, що система загальних засад звільнення від покарання має не лише складатися з названих положень, а й визначати *спеціальні засади звільнення від покарання*, які мають закріплювати правила звільнення від покарання, зокрема, у разі: сукупності злочинів; сукупності вироків; укладання угод при визнанні вини та примиренні з потерпілим; вирішення питання про застосування спеціальних видів звільнення від покарання⁴⁰.

³⁸ Білодід, ред., *Словник української мови*, в 11 т., т. 3, 67.

³⁹ Олексій Горох, «Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України» (дис. д-ра юрид. наук, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2019), 115.

⁴⁰ Сергій Коломієць, «Загальні засади звільнення від покарання: на шляху до de lege ferenda», у *Проблеми впровадження нового Кримінального кодексу в правову систему України. Матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 7 квіт. 2021 р.)* (Харків: Право, 2021), 129–31.

Вихідний характер загальних засад звільнення від покарання як *четверта ознака* аналізованого поняття підкреслює, з чого мають починати суди в ухваленні рішення про звільнення засудженої особи від покарання. Це, так би мовити, «дорожня карта» для суду під час ухвалення рішення про звільнення від покарання. У зв'язку з цим загальні засади мають відповідати на такі питання: на яких підставах, за яких умов, з урахуванням яких обставин суд має ухвалити рішення.

На наше глибоке переконання, загальні засади звільнення від покарання повинні мати вигляд системи взаємопов'язаних і взаємодіючих правил, що мають бути застосовані судом у своїй сукупності. Суд не має ігнорувати жодної із загальних засад, адже її неврахування означатиме недотримання загалом загальних засад звільнення від покарання і спричинятиме ухвалення незаконного та невмотивованого судового рішення. Системність є ознакою також загальних засад призначення покарання⁴¹. Слушним стосовно цього є зауваження В. Тютюгіна:

«...загальні засади призначення покарання – це не просто сума окремих вимог (правил), а певна цілісна їх система, кожен елемент якої взаємопов'язаний і взаємодіє один з іншим і не суперечить один одному. Жодна із загальних засад призначення покарання не має пріоритету перед іншими, усі вони рівноцінні й рівнозначні, бо кожна розкриває, уточнює, доповнює і якоюсь мірою навіть коректує іншу. Тому будь-яка із цих вимог не може враховуватися лише сама по собі, ізолювано, окремо від інших, бо всі вони знаходяться в певному співвідношенні одна з іншою, а це обумовлює, що вини повинні враховуватися судом у їх сукупності – єдності, взаємозв'язку та взаємодії»⁴².

Отже, *п'ятою ознакою* загальних засад звільнення від покарання є їхня *системність*. Наявність цієї ознаки зумовлює закріплення загальних засад звільнення від покарання у вигляді систематизованих правил у певній логічній послідовності.

Нарешті, не можна забувати про те, що загальні засади звільнення від покарання мають відображати принципи звільнення від покарання. Ці засади мають ґрунтуватися на принципах звільнення від покарання: верховенство права; законність;

⁴¹ Марк Бажанов, *Назначеніє наказання по советскому уголовному праву* (Київ: Вища шк., 1980), 26; Полтавець, «Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України», 50–51.

⁴² Тютюгін, Розділ 18, «Призначення покарання», у Баулін та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина*, 348.

гуманізм; справедливість; індивідуалізація звільнення від покарання; обґрунтованість і вмотивованість звільнення від покарання в судовому рішенні; урахування інтересів потерпілого від злочину у разі звільнення від покарання; невідворотність покарання у разі порушення умов звільнення від покарання. Це є шостою ознакою.

З урахуванням розглянутих ознак вважаємо за можливе сформулювати визначення аналізованого поняття. *Загальні засади звільнення від покарання* – це заснована на принципах звільнення від покарання система встановлених законом загальних та обов'язкових для суду взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою вихідних правил, якими має керуватися суд, застосовуючи певний вид звільнення від покарання в кожному кримінальному провадженні і щодо кожної засудженої особи.

Висновки

1. Важливою умовою належного та справедливого застосування судами звільнення від покарання є дотримання судами загальних засад звільнення від покарання. Доводиться констатувати, що загальні засади звільнення від покарання є порівняно «молодим» правовим феноменом, який ще недостатньо досліджений у кримінально-правовій доктрині.

2. Думка про те, що принципи і загальні засади звільнення від покарання є відносно

самостійними поняттями кримінального права, що перебувають у певному співвідношенні та взаємозв'язку, видається слушною. Тому засади звільнення від покарання доцільно розглядати у значенні не принципів, а загальних правил застосування положень цього кримінально-правового інституту.

3. Позиція науковців щодо ознак загальних засад звільнення від покарання потребує вдосконалення. Водночас потрібно розкрити зміст цих ознак.

4. Вважаємо, що загальні засади звільнення від покарання мають характеризуватися такими ознаками: 1) визначеність; 2) обов'язковість; 3) загальність; 4) вихідний характер; 5) системність; 6) ґрунтованість на принципах звільнення від покарання.

5. З урахуванням цих ознак загальними засадами звільнення від покарання слід вважати засновану на принципах звільнення від покарання систему встановлених законом загальних та обов'язкових для суду взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою вихідних правил, якими має керуватися суд, застосовуючи певний вид звільнення від покарання в кожному кримінальному провадженні і щодо кожної засудженої особи.

6. Перспективним для подальших досліджень видається формулювання на основі аналізованого поняття системи загальних засад звільнення від покарання.

Список використаної літератури

- Бабанли, Расим. *Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади*. Чернівці: Десна Поліграф, 2019.
- Бажанов, Марк. *Назначение наказания по советскому уголовно-му праву*. Київ: Вища шк., 1980.
- Баулін, Ю., В. Борисов, Л. Кривоченко, В. Ломако, М. Панов, В. Тихий, В. Тютюгін та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина*. Редактори В. Сташис, В. Тацій. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2010.
- Білодід, Іван, редактор. *Словник української мови*, 11 т. Т. 3. Київ: Наук. думка, 1972.
- . *Словник української мови*, 11 т. Т. 7. Київ: Наук. думка, 1976.
- Бусел, В'ячеслав, редактор. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.). Київ: Ірпінь: Перун, 2005.
- Велика українська юридична енциклопедія*. У 20 т. Редкол.: В. Тацій та ін. Т. 17, «Кримінальне право», голова редкол. В. Тацій. Харків: Право, 2017.
- Горох, Олексій. «Принципи та загальні засади звільнення від покарання як проблема соціального замовлення». У *Правова доктрина – основа формування правової системи держави. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговор. п'ятитом. монографії «Правова доктрина України»* (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.), 658–61. Харків: Право, 2013.
- , уклад. *Практика застосування Верховним Судом України положень Загальної частини Кримінального кодексу України*. Редактор А. Музика. Київ: Центр учбової літератури, 2017.
- . «Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України». Дис. д-ра юрид. наук, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2019.
- Дудоров, Олександр. Розділ 14, «Призначення покарання». У *Українське кримінальне право. Загальна частина*, ред. В'ячеслав Навроцький, 507. Київ: Юрінком Інтер, 2013.
- Кант, Иммануил. *Сочинения*, 6 т. Т. 2. Общ. ред. В. Асмуса, А. Гульги, Т. Ойзермана; ред. А. Гульга; пер. Б. Фахта. Москва: Мысль, 1964.
- Коломієць, Сергій. «Загальні засади звільнення від покарання: на шляху до de lege ferenda». У *Проблеми впровадження нового Кримінального кодексу в правову систему України. Матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 7 квіт. 2021 р.)*, 129–31. Харків: Право, 2021.
- Макаренко, Анастасія. «Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні». Автореф. дис. канд. юрид. наук, Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2012.
- Мельник, Микола, Микола Хавронюк. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те вид., перероб. та допов. Київ: Дакор, 2018.
- Панов, Микола. *Проблеми методології науки кримінального права*. Укладачі Г. Анісімов, В. Гальцова; передм. О. Петришина, В. Борисова. Харків: Право, 2018.
- Письменський, Євген. «Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України». Дис. д-ра юрид. наук, Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2014.

- Полтавець, Валерія. «Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України». Дис. канд. юрид. наук, Луган. держ. ун-т внутр. справ, 2005.
- Полянський, Євген. «Призначення покарання за кримінальним правом США». Дис. канд. юрид. наук, Одес. нац. юрид. акад., 2007.
- Пономаренко, Юрій. «Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень». Автореф. дис. д-ра юрид. наук, Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2021.
- Савченко, Андрій. «Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки». Дис. д-ра юрид. наук, Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008.
- Сахарук, Тетяна. «Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз». Дис. канд. юрид. наук, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2006.
- Скакун, Ольга, Николай Подберезский. *Теория права и государства*. Учебник. Харків, 1997.
- Тютюгін, Володимир. Розділ 18, «Призначення покарання». У Юрій Баулін та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина*, наук. ред. В. Сташис, В. Татій, 344–76. 4-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2010.

Bibliography

- Babanly, Rasym. *Pryznachennia pokarannia v Ukraini: teoretyko-prykladni zasady* [Punishment in Ukraine: theoretical and applied principles]. Chernihiv: Desna Polihraf, 2019 [in Ukrainian].
- Baulin, Yu., V. Borysov, L. Kryvochenko, V. Lomako, M. Panov, V. Tykhyi, V. Tiutiuhin et al. *Criminal law of Ukraine: General part*, edited by V. Stashys and V. Tatsii. Kharkiv: Pravo, 2010 [in Ukrainian].
- Bazhanov, Mark. *Naznachenie nakazaniia po sovetскому ugolovnomu pravu* [The imposition of punishment under Soviet criminal law]. Kyiv: Vyshcha shkola, 1980 [in Russian].
- Bilodid, Ivan, ed. *Dictionary of the Ukrainian language*, 11 vols. Vol. 3. Kyiv: Naukova Dumka, 1972 [in Ukrainian].
- . *Dictionary of the Ukrainian language*, 11 vols. Vol. 7. Kyiv: Naukova Dumka, 1976 [in Ukrainian].
- Busel, V'acheslav, ed. *Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language*. Kyiv: Irpin: Perun, 2005 [in Ukrainian].
- Gorokh, Oleksiy. «Pryntsyipy ta zahalni zasady zvilnennia vid pokarannia yak problema sotsialnoho zamovlennia» [“Principles and general principles of exemption from punishment as a problem of social order”]. In *Pravova doktryna – osnova formuvannia pravovoi systemy derzhavy*, 658–61. Kharkiv: Pravo, 2013 [in Ukrainian].
- . «Zvilnennia vid pokarannia ta yoho vidbuvannia za kryminalnym pravom Ukrainy» [“Release from punishment and its serving under the criminal law of Ukraine”]. Doctoral diss., Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Science of Ukraine, 2019 [in Ukrainian].
- , comp. *Praktyka zastosuvannia Verkhovnym Sudom Ukrainy polozhen Zahalnoi chastyny Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [The practice of applying the provisions of the General part of the Criminal Code of Ukraine by the Supreme Court of Ukraine], edited by A. Muzyka. Kyiv: Tsentr uchbovnoi literatury, 2017 [in Ukrainian].
- Great Ukrainian legal encyclopedia*, 20 vols. Vol. 17, edited by V. Tatsii. Kharkiv: Pravo, 2017 [in Ukrainian].
- Kant, Immanuel. *Works*, 6 vols. Vol. 2, edited by A. Gulyga; translated by B. Fakht. Moscow: Mysl, 1964 [in Russian].
- Kolomiets, Serhii. «Zahalni zasady zvilnennia vid pokarannia: na shliakhu do de lega ferenda» [“General principles of exemption from punishment: on the way to de lega ferenda”]. In *Problemy vprovadzhenia novoho Kryminalnoho kodeksu v pravovu systemu Ukrainy*, 129–31. Kharkiv: Pravo, 2021 [in Ukrainian].
- Maikarenko, Anastasiia. «Suddivnyi rozsud pry pryznachenii pokarannia v Ukraini» [“Judicial discretion in sentencing in Ukraine”]. PhD diss. abstract, National University “Odesa Law Academy”, 2012 [in Ukrainian].
- Melnyk, Mykola, and Mykola Khavroniuk, eds. *Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine*. Kyiv: Dakor, 2018 [in Ukrainian].
- Navrotskyi, V'acheslav, ed. *Ukrainske kryminalne pravo. Zahalna chastyna* [Ukrainian criminal law. General part]. Kyiv: Yurinkom Inter, 2013 [in Ukrainian].
- Panov, Mykola. *Problemy metodolohii nauky kryminalnoho prava* [Problems of the methodology of the science of criminal law]. Kharkiv: Pravo, 2018 [in Ukrainian].
- Polianskyi, Yevhen. «Pryznachennia pokarannia za kryminalnym pravom SShA» [“Sentencing under US criminal law”]. PhD diss., Odesa National Law Academy, 2007 [in Ukrainian].
- Poltavets, Valeriia. «Zahalni zasady pryznachennia pokarannia za kryminalnym zakonodavstvom Ukrainy» [“General principles of sentencing under the criminal legislation of Ukraine”]. PhD diss., Luhansk State University of Internal Affairs, 2005 [in Ukrainian].
- Ponomarenko, Yurii. «Zahalna teoriia vyznachennia karanosti kryminalnykh pravoporushen» [“The general theory of determining the punishment of criminal offenses”]. PhD diss. abstract, Yaroslav Mudryi National Law University, 2021 [in Ukrainian].
- Pysmenskyi, Yevhen. «Teoretyko-prykladni problemy zvilnennia vid pokarannia ta yoho vidbuvannia za kryminalnym pravom Ukrainy» [“Theoretical and applied problems of release from punishment and its serving under the criminal law of Ukraine”]. Doctoral diss., Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2014 [in Ukrainian].
- Sakharuk, Tetiana. «Zahalni zasady pryznachennia pokarannia za kryminalnym pravom Ukrainy ta zarubizhnykh krain: porivnialnyi analiz» [“General principles of sentencing under the criminal law of Ukraine and foreign countries: a comparative analysis”]. PhD diss., Kharkiv National University of Internal Affairs, 2006 [in Ukrainian].
- Savchenko, Andrii. «Porivnialnyi analiz kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy ta federalnoho kryminalnoho zakonodavstva Spoluchenykh Shtativ Ameryky» [“Comparative analysis of the criminal legislation of Ukraine and the federal criminal legislation of the United States of America”]. Doctoral diss., Kyiv National University of Internal Affairs, 2008 [in Ukrainian].
- Skakun, Olga, and Nikolai Podbereskii. *Teoriia prava i gosudarstva* [Theory of law and the state]. Kharkiv, 1997 [in Russian].
- Tiutiuhin, Volodymyr. Chapter 18, “Appointment of punishment”. In Yurii Baulin et al. *Criminal law of Ukraine: General part*, edited by V. Stashys and V. Tatsii, 344–76. Kharkiv: Pravo, 2010 [in Ukrainian].

Serhii Kolomiets

CONCEPT OF GUIDELINES OF RELEASE FROM PUNISHMENT

An important condition for the proper and fair application of immunity from punishment by the courts is compliance by the courts with the guidelines of release from punishment. It must be stated that the guidelines of release from punishment are a relatively “young” legal phenomenon that has not yet been sufficiently explored in criminal law doctrine. The purpose of the article is to define the concept of guidelines of release from punishment. With the use of dialectical, systemic, and hermeneutic scientific methods of cognition, the author analyzed the features of the analyzed concept and, for the first time in domestic legal science, formulated the definition of the concept of guidelines of release from punishment.

Additional arguments are given in favor of the position that the principles and guidelines of release from punishment are relatively independent concepts of criminal law, which are in a certain relationship and relationship, which seems correct. In this regard, it is proposed to consider guidelines of release from punishment in the sense of not principles, but general rules of application of the provisions of this criminal law institution.

It was concluded that the position expressed in the legal literature regarding the signs of the guidelines of release from punishment needs further improvement.

The author believes that guidelines of release from punishment should be characterized by the following features: 1) certainty; 2) obligation; 3) generality; 4) productivity; 5) systematicity; 6) thoroughness based on the principles of exemption from punishment.

Taking into account these characteristics, guidelines of release from punishment should be considered a system of general and mandatory for the court established by law, interrelated and interacting initial rules based on the principles release from punishment, which should be guided by the court applying a certain type of release from punishment in each criminal proceedings and for each convicted person.

A formulation based on the analyzed concept of the system of guidelines of release from punishment seems promising for further research.

Keywords: exemption from punishment, general principles of exemption from punishment, special principles of exemption from punishment.

Матеріал надійшов 18.08.2022

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)